

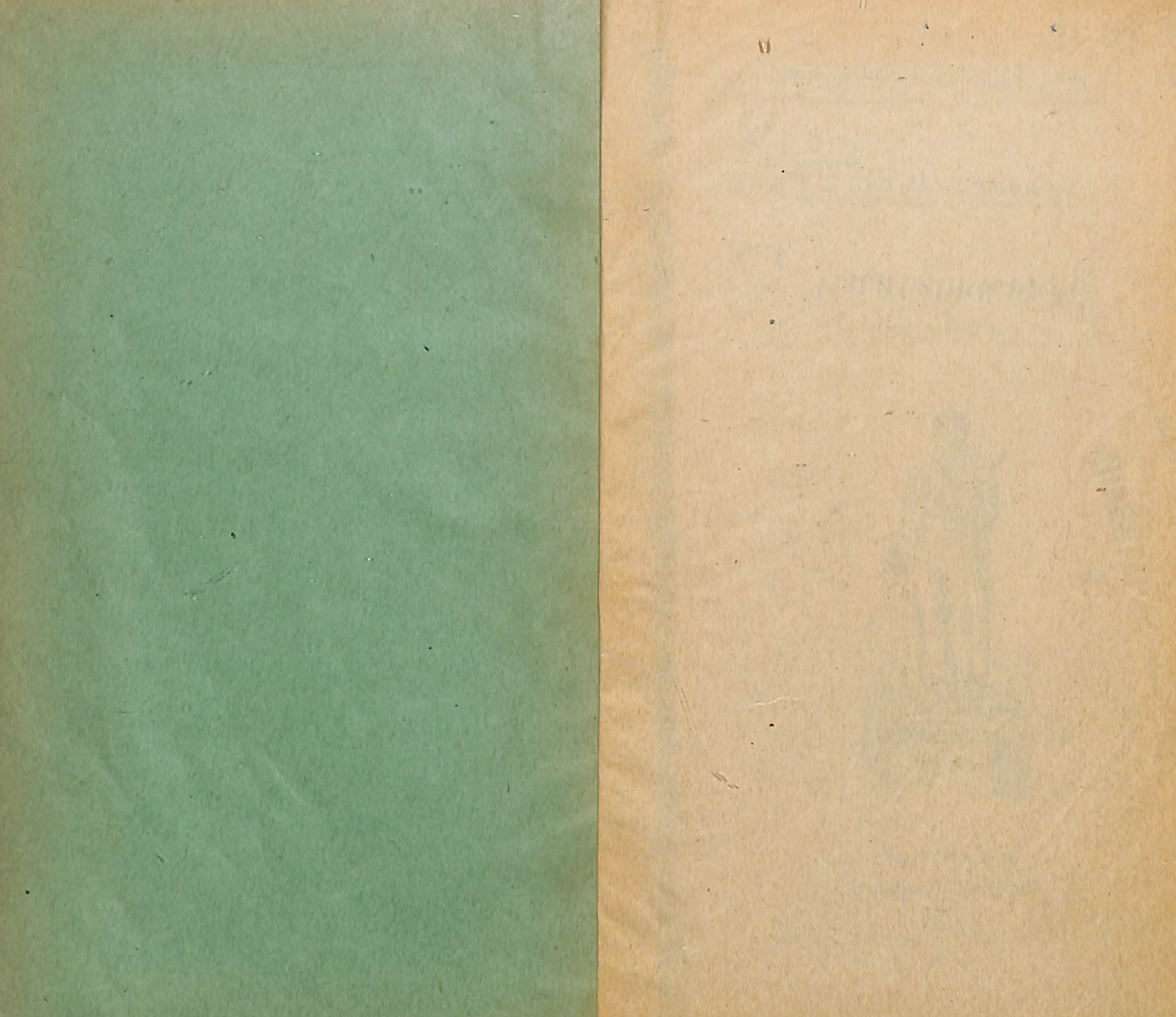
891.99

U-62

БЕРЕГИТЕ КНИГУ!

ОНА СЛУЖИТ НЕ ОДНОМУ, А МНОГИМ.

Возвращайте книгу в
срок, чтобы и другие
могли воспользоваться
ею.

09 NOV 2010

891.99

4-62 ԱՐԱՄ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

(4 1 9 U. 4)

Центральна бібліотека
г.р. Львів 1936 г.
ИНВЕНТАРІЗАЦІЯ
№.....

Լ. ՊՈԼԻՍ
Տպագր. ՄԱՆՁՈՒՄԷ
1909

13.02.2013

0003 99A 05

19.919

2 6 4 0 3 8

«Կիւքեմպերկ» Մասեմաւարին նպասկն է ընտիր եւ ածան գրեւով ժողովուրդին ընթերցասիրութեան մղում տալ :

Մասեմաւարը պիտի կազմեն վիպական, պատմական, բանասիրական, գիտական, գրական, գեղարուեստական, եւն. գործեր, ինքնագիր եւ քարգմանածոյ :

Հրատարակիչները աւելի բան ըսելու պէտք չեն տեսներ, կը բողոքեն որ իրենց կատարելիք գործը խօսի իրենց տեղ :

3391
40

ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.

Մենք կը պատրաստուէինք կերպ-
կուրի նստելու երբ յանկարծ տան
դուռը զարնուեցաւ : Անձանօթ թա-
փառաշքիկ մըն էր, ողորմելի երե-
ւոյթով, սասելու մօտ, գրեթէ փայ-
տացած : Անստոյգ ու ահաբեկ ակնարկ
մը նետեց մեր վրայ՝ երբ զինքը գի-
մաւորեցինք զուարթ գէմքով, քրքջա-
լիւ երգերով, շէն ու ուստոստուն : Ու-
ղեց խօսիլ, բայց հազիւ կրցաւ չը-
թունքը շարժել, և ինչպէս երեսի
վրայ, իբր թէ գնդակի մը սպանիչ
համբոյրը իր սիրտը դգուած բլլար :

Ո՞վ էր այս թշուառ մարդը որ այս-
պէս ազածամբ յայտնութեամբ մը մեր
հանգիստը կը խռովէր : Տօնի՝ խրախ-
ճանքի երեկոյթ մըն էր, հիւրեր լեց-
աւած էին մեր սրահը, կին, աղջիկ

աղաք ու ծերունիներ իրարու միացած էին ցնծութեան ու խիղի միեւնոյն նպատակին համար : Անձառ ուրախութիւն մը դրաւած էր մեզ ամէնքս, սրահը կը գոռար հրճուագին աղաղակներու և որոտալիք ծիծաղներու տարափէն, ու ոչ մէկ օտարոտի զգայութիւն կը պղտորէր այդ բնականութեան ոգեւորութիւնը : Կարծես մեր սրտերը ճնշող ամէն թուով խորտակուած էին միեւնոյն ատեն, և ինչ որ դուարթելութիւն, ինչ որ խանդ ու աւիւն ունէինք կուտակուած՝ կը պոսթկար, կը յորդէր, կ'ողողէր մեզ՝ յորդահոս հեղեղի մը պէս : Բայց ահա այս անծանօթ դատարկապորտը կու գար մեր ցնծութիւնը կը խաթարէր, կը մեռցնէր, ինչպէս նորահիւս բոյնի մը մէջ մահուան առաջին հունձքը կը քանդէ հոգիներու անապակ անդորրութիւնն ու սրտերու երանութիւնը :

Տարիքը առած մարդ մըն էր, արդէն իսկ սպառած, վտիտ ու կորաքամակ : Ժամանակէն շատ առաջ խաբխրած կազմուածքը, իր այդ ցաւագին անկումին մէջ մանաւանդ, թշուառութեան հազար պատկերէ աւելի սիրտ կը ձմէր : Հագուստ գրեթէ չկար վրան : Անգոյն՝ բզկի-բզկի գրգռակներ կը ծածկէին իր աղտոտ ու պծղալի մեղկութիւնը : Տարատին պատուածքներէն՝ ուռած գիտները շերտ-շերտ կ'երևային կէս-կապոյտ, կէս-կարմիր գոյ-

նով մը որ նողկանքի սարսուռ մը կու տար մեր հոգւոյն : Գլուխը բաց էր, և խռուացած աղերեկ մազերը խուրձ-խուրձ քաբացած էին ճակարին բարձունքն ու քունքերուն կատարը, այգիներու սահմանը գծող մացառուտներու պէս խիտ ու մթին :

Զինքը նախ մեռած կարծեցինք, այնքա՛ն պաղ էր իր մարմինը և դէմքն ալ այնքա՛ն գունատ : Բայց երբ ներս, ճարճատող կրակին առաջը տարինք, անդամները սկսան շարժկատիլ : Տակաւ աչուրները բացաւ, ակուսները քակուեցան և երկար հառաչանք մը արձակելով իր անփայլ ու ջղաբեկ նայուածքը շուրջանակի մեր վրայ պատցուց :

Ինչ զարմանալի բան կար այդ նայուածքին մէջ որ մեզ խռովեց այնպէ՛ս ինչպէս անձրեւի կաթիլ մը կը փոթորկէ լճակին միապաղաղ երեսը : Յաւազին արտայայտութեամբ մը շողաց բոպէի մը չափ, յետոյ ինք իր վրայ ամփոփուեցաւ՝ պատեանը մտնող դաշոյնի մը պէս : Կարծես կը սպասէր այն փոփոխութեան որուն ևնթարկուած էինք իր յայտնութենէն ի վեր և ինքզինքը կը յանդիմանէր :

Արահին ողեւորութիւնը մարտէք էր՝ ա՛լ ոչ խինդ կար, ոչ ծիծաղ՝ ամէնքս լուռ իրարու կը նայէինք, և կամ մարդը կը գիտէինք, ճնշուած անտանելի թախիծէ մը որ մեր սիրտը կը պրկէր :

Պղտիկ տղաքն իսկ, կեանքն ու դժբաղդութեան անդիտակ այդ երջանիկ էակները, չէին խնդար. կը քով փաբած էին իրենց մօր և երբեմն դուռնի ակնարկներ կը նետէին դէպի անծանօթը որ ապահովաբար երկիւղ կը պատճառէր իրենց :

Տարօրինակ բան որ միակ թշուառ մը կրնար այսպէս հարիւր սրտի անամպ ու պայծառ ցնծութիւնը սպաննել մի' միայն իր յայտնութեամբ, առանց իսկ իր տխուր կեանքին ցաւի քնարը հնչեցնելու : Լուռ էինք ու մտախոհ : Ո՞վ էր ուրեմն այդ հալածական մարդը որ ձմեռուան այս սոսկալի օդին դուրսը մնացած էր, իսկո՞՞ւն անպատուար ու անաքնի, հօտէն բաժնուած ու մոլորած ոչխարի մը պէս, դիպուածին անակնկալ չարիքներուն երթակայ : Անշուշտ մութացիկ մըն էր, մեծ ճամբաներու թափառիկ մը, թերևս անօթի և անապաւէն, որ եկած էր մեր դուրը փնտռելու : Բայց ո՞վ էր, ինչո՞ւ մօր դուռը դարկած էր փոխանակ ուրիշ տուն մը գիմալու, ինչո՞ւ այսպէս մեր խրախճանքը ապակեանած էր : Հաց՝ կրնայինք տալ իրեն որչափ որ ուզէր, կերակուրը առատ էր, կրնար տաք մաքուր չափ ուտել. դիւրին էր նաև, դինքը պատուարելու համար, տաքուկ սենեակ մը և մաքուր անկողին մը ճարել : Սակայն ո՛ւր էր թէ այդ ամէնը առ-

նէր առաջուց, տակաւին ներս չմտած, իրեն պէտք եղածէն տամնապատիկ, հարկւրապատիկ աւելին առնէր, բայց այսպէս չմտնէր մեր մէջ, չյայտնուէր ու չյուզէր, չխռովէր մեր ցնծութիւնը :

— Բարի եկար, հազիւ թէ կը ցաւ կ'մկմալ տատս որ իբր նահապետ կը հրամայէր տան մէջ :

Անծանօթը գլխու անորոշ շարժում մը ըրաւ :

Որչափ տխուր էր դէմքը, որչափ ողորմուկ և յուսահատ : Ցաւն ու վիշտերը իրենց աւերը բանած էին անոր ամէն մէկ ծալքին տակ. զրկանքի ու տուայտանքի ամբողջ պատմութիւն մը արձանագրուած էր այդ մռայլ ճակտին վրայ՝ ուր վաղահաս ծերութեան մը խորշումները իրենց ակօսը գծած էին, ինչպէս արօրը կը բանայ արտերուն երկայնքը : Եւ այդ ցաւատանջ դէմքէն բղխող անասնման տխրութիւնը մեր մէջ կը տարածուէր՝ ինչպէս խղի կաթիլը մաքուր պատուախն վրայ, կը պարուրէր մեր հոգին ու կը չաբչրկէր մազ :

— Խաղացէ՛ք, մըմնջեց, ա՛խ պէտք չէր որ գայի... ինչո՞ւ նորէն փորձեցի ճակատագիրը...

Այնքան մեր սրտէն կը խօսէր ուր ձայն անգամ չհանեցինք : Կը զգայինք որ մեր ամէնօր սիրտը միեւնոյն արգահատանքի զգայութեամբ ուռած է :

Եւ մեր մտածումն ալ հոյնն էր ինք-
նին : Հիմայ կընայինք այս մարդը
երջանկացնել, տաք ու նոր հագուստ-
ներով ծածկել իր մարկութիւնը, զին-
քը կշտացնել, պատուոյ տեղը իբեն
տալ ու մեծարել իբր աղղկցիկ հիւր
մը : Բայց ի՞նչ օգուտ այդ ամէնէն :
Ձինքը որչափ ալ հանգիստ, որչափ
ալ երջանիկ տեսնէինք, մեզ ճնշող
թախիծը կընկին չալտի անհետանար :

Որովհետեւ կը հասկնայինք թէ այդ
մարդը ի՞նչ ըսել կ'ուզէր մեզի :

Մեր ուրախութեան ու հրճուանքին
մէջ մենք մոռցած էինք թէ թշուառ-
ներ ու դժբաղդներ ալ կան աշխարհի
վրայ, կը խաղայինք՝ կը խնդայինք,
կը պարէինք անհոգ ու ծիծղուն, իբր
թէ բովանդակ մարդկութիւնը այդ-
պէս ցնծութեան մէջ ըլլար մեզի հետ,
իբր թէ օգնութեան՝ դուրիս և կարեկ-
ցութեան կարօտներ ու տառապողներ
չգտնուէին աշխարհի մէջ, մեր շուքը,
մեր ձեռքին տակ : Անծառօթը ան-
այդ մոռացութեան քօղը վերցուցած
էր մեր մտքին վրայէն : Ան միակ
թշուառ մը չէր ներկայացնէր . թըշ-
ուառութեան պատկերն իսկ էր, այն-
քան արհաւիրտ ու սարսափունակ :
Իր դէմը քաբացած էինք, և մեր
երեւակայութիւնը կը գործէր հակառ
ոյժէ մը չարժող մեքենայի մը պէս :
Մենք կը մտաբերէինք բոլոր այն
բաղդի ժառանգազուրկները՝ որոնք

մերկէին այս մարդուն պէս, որոնք անօ-
թի էին, անպատուար ու անապաւէն :
Ո՞վ ձեռք կը կարկառէր այդ խեղճե-
րուն : Ի՞նչ օգուտ միայն այս մէկը
պատասպարելէն, միայն այս մէկը հըրճ-
ուեցնելէն . չէ՞ որ անդին ուրիշ
անհամար խեղճեր ալ պիտի մնային,
նոյնքան կարօտ մեր դուրիս ու կա-
րեկցութեան : Մեզի անտնկ կուգար
թէ ալ չալտի կընանք ուրախանալ,
խաղալ ու ցնծալ, որչափ ատեն որ
այդ թշուառները այդպէս անյոյս ու
լքուած մնային : Մեր խիղճը պիտի
տանջէր զմեզ, սրտերնիս պիտի գըր-
կուէր իր շէն զարկէն, մեր հոգին
պիտի մռայլէր ու մթննայր, ինչպէս
արեւը ամառ օրով՝ անապատելի ամպի
մը սեւուկ գանգուրներուն տակ :

Հիւր չէր ան, այլ կենդանի յան-
դիմանութիւն մըն էր, ով գիտէ ո՞ր
Նախախնամութեան կողմէ նետուած
մեր ճակատին, բռնն ու անխիղճ ոյժով
մը : Բանի որ թշուառներ կային,
խեղճեր ու անօթիներ կային, պէ՞տք
էինք այսպէս սպասել որ մեր դուռը
ափ առնեն, մեր երեսին պոռան իրենց
անօթութիւնը, մեզի յիշեցնեն թէ
անիրաւութիւն կ'ընէինք վայելքի և
խնդութեան օրերու մէջ զիրենք չյի-
շելով : Պէտք չէ՞ որ մենք փնտռէինք
այդ անժառանգները, մենք երեւան
հանէինք իրենց յաճախ ծածկուած և
արտաքուստ անտեսանելի ցաւերը,

ու մեր կարեկցութեան սպեղանին քսէինք, մեր գութին գգուանքներով հրահրէինք իրենց հիւծած սիրտը :

Բաղաքը ժխտում լեցում էր այդ պահուն, կը ծփար լոյսի և ուրախութեան մէջ : Բայց կային տուններ զորս մութը գրկած էր վաղուց, որոնց մէջ ոչ մէկ ուրախ կանչ, ոչ մէկ հրքուռալիւր աղմուկ կը բարձրանար : Եւ այդ տուններէն շատերը մեր մօտն էին, մնայի կից, մեր ցնծութեան աղաղակներով ողողում : Մենք նոյն խկատոնք մոռցած էինք պահ մը առաջ, բոլորովին անձնատուր մեր երգբուն, մեր գուարթագին ոգեւորութեան, մեր երանութեան :

Մեր սիրտը մառած էր թէ թմբած . այդ չէինք գիտեր : Յայտնի էր սակայն որ դառն ու խոր վէրք մը բացում էր անոր վրայ, — անտարբերութեան վէրքը, — և անծանօթ՝ կարծես յարալէզի մը պէս այդ վէրքին կպած՝ կը լզէր ու կը լզէր, հետզհետէ աւելի արոփուն ու կենսունակ կը դարձնէր մեր սիրտը : Հիմայ գութի անհուն արամաղբութեամբ մը լեցում էինք, և խանդաղատալից ու դիւցաղնական կիրք մը կը հրդեհէր զմեզ : Կ'ուզէինք Բաբիլի առաքեալներ դառնալ, տառապիլ թշուառներուն համար, օգնել անկարներուն, սիրփել ամէն ցաւ, հրճուեցնել ամէն դժբաղդ ու անժառանգ : Մենք մեր

վայելքներուն մէջ կը հարհարուէինք մարդկային խեղճութեանց ու թշուառութեանց գաղափարէն, ինչպէս աղքատներ կը տանջուին՝ երբ գրկանքի և յուսահատութեան օրերու մէջ կը մտաբերեն բոլոր անոնք որ Բաղդէն նպաստաւորում են, բոլոր հարուստները, բոլոր վայելողները :

Անծանօթը զգաօց մեր մէջ պայթող այս փոթորիկը որ մեր բոլոր զգայութիւնները կը յեղաշրջէր : Ո՞վ գիտէ : Միայն՝ մեր տխրաբեկ վիճակէն ու մեր լռութենէն նեղուելով՝

— Խաղացէ՛ք, պարեցէ՛ք, երգեցէ՛ք, ըսաւ, ինչո՞ւ չէք գուարճանար... Ես այս տունը ընտրեցի, այս տան դուռը զարկի՝ որովհետեւ ամէնէն աւելի այստեղ միայն կը գոռար ուրախութեան աղմուկն ու երջանկութեան ծիծաղը... Խաղացէ՛ք, ես երկար ժամանակ կայ որ ուրախութիւն չեմ տեսած, երկար տարիներ կան որ չեմ խնդացած, ո՞վ գիտէ, թերեւս բնաւ չպիտի խնդամ... և ատոր փոխարէն որչա՞փ լացած եմ, որչա՞փ, արգար Աստուած...

Ու կրկին հառաչք մը արձակեց սրտին խորէն :

Մենք փորձեցինք վերադարձ մը ընել, նորէն խաղալ ու պարել, բայց զուր տեղը : Երգի կրկնակ մը բարձրացաւ անկիւնէ մը, սակայն ոչ ոք ուղեց ձայնակցիլ, թողուցինք որ մա-

րի : Ուրախութիւնը չի ջած էր անդամ
մը, և անոր տեղ միջատութեան անորո-
շութիւն մը համակած էր մեղամէնքս :
Բաղդի երանաւէտ ու անխառն ժպիտ
մը պահ մը իր շողը ձգած էր մեր
վրայ, մեղ արփաւէտած, ու թռած էր
անդալք :

Ճար չկար : Սեղան նոտանք արը-
տում ու տխուր, գրեթէ առանց
ախորժակի :

Բ.

Սեծանօթը շատ քիչ կէրաւ, գրեթէ
բնաւ չխմեց : Կ'երեւայ՝ երկար ատենէ ի
վեր կորմեցուցած էր ուտելու վարժու-
թիւնը : Երբոր գինիի վերջին գաւաթ-
ները պարպուեցան, երախտագիտու-
թեամբ զեղուն, գրեթէ լաւագին ձայ-
նով մը շնորհակալութիւն յայտնեց և
աղօթեց մեղ ամէնուս համար :

— Ի՛նչ, կերածդ անուշ, պատմե՛
նայինք ո՞վ ես դուն, ուրկէ՞ կուգամ
հարցուց տատս՝ երբ դեռատի հարս մը
սուրճի գաւաթները կը հաւաքէր :

Դատարկապորտը նոր հառաչք մը
արձակեց, միշտ խոր ու բղքաւիչ, և
սկսաւ պատմել.

— Ո՞վ եմ ե՛ս... բայց ես գիտեմ
թէ ով եմ, ուրկէ՛ կուգամ, ո՛ւր
կ'երթամ : Չորցած տերեւը որ ճիւղէն
կը փրթի և բաղբին քմահաճոյքին կը
մատնուի, գիտէ՞ թէ ուր կ'երթայ.
Նովը դայն կ'առնէ կը քշէ, լեռնէ լեռ
կը բարձրացնէ, ձորերու յատակը

339/40

կ'իջեցնէ, քարէ քար կը դարնէ, ցիխէ ցիխ կը նստէ. իր քով կամք չկայ, մշտնջենի թափառիկն է՝ զոր ճակատագրի հարուած մը զգետնած է, և որ դարձեալ ճակատագրային վճռով մը ընդմիջտ պիտի չըջի, պիտի վիրաւորուի, պիտի տատապի, առանց գիտնալու թէ ո՞վ է, ուրկէ՞ կուգայ, ո՛ւր կ'երթայ: Ես ալ այդ տերեւին պէս եմ, անոր պէս թարչամած, անոր պէս փրցուած եմ բունէս, անկամ ու անգիտակից խաղալիք՝ զոր բաղդին ճակատագրային մէկ քմայքը առեր կը տանի ո՞վ գիտէ ուր...: Ես ա՛լ ոչ անուն ունիմ, ո՛չ հայրենիք, ոչ տուն, ոչ սիրելիներ, ոչ իսկ խնդալու և յուսալու իրաւունք... զիս ընկճող ճակատագիրը թերեւս կեանքն իսկ զլանար ինծի, եթէ երբեք այսքան դառն, ա՛յսքան ցաւագին չըլլար... կեանքը պատիժ մըն է ինծի համար, առաքապանքի ծով մը որ մինչեւ վիզս բարձրացած է, որ կը չարչարէ զիս, և իբր ամբողջ ուրախութիւն, հազիւ երբեմն պատրաստը կուտայ ինծի թէ զիս պիտի ընկլուզէ, պիտի խեղդէ: Գիտէ որ մահը հրճուանքով պիտի գրկեմ, ու կը խաբէ զիս: Ես ա՛լ մէկ յոյս միայն ունիմ, մէկ նպատակի համար միայն կ'ապրիմ... ևս մահը կը հետապնդեմ, անձկագին ու կաւրօտալիր, ինչպէս սիրահարը իր սիրուհին, ինչպէս թիթեռնիկը լոյսին

ճառանչը, ինչպէս մեղուն ծաղկին հիւթը...

Կար սակայն ասեմ մը ուր ևս ալ մարդու կարգ կը դասուէի, ևս ալ ապրելու, սիրելու, խնդալու իրաւունք և անուն ունէի, ևս ալ իմ համաստ բոյնս չինած էի ուր կրնայի պատուարուիլ ու տաքնալ, ևս ալ ընտանիք կազմած էի, սիրելիներով չըջապատուած էի և հաճոյքով կը վայելէի ինծի բաժինն ինչպէս պատառ մը հացը: Ա՛խ այդ անցեալը... ինչո՞ւ ստիպեցիք զիս որ զայն յիշեմ: Իմ ցաւերուս ու ստաւ պանքներուս մէջ ամէնէն բզքտիչն է այդ վերջուշտ մը որուն մարդիկ զիս կը մղեն... Է՛հ, վերջապէս առանց ատոր չեմ կրնար ուտել այն կտոր մը հացն ալ որ ասպնջական յարկերու տակ ինծի կը հրամցուի... պէտք է պատմեմ թէ ինչո՞ւ իրենց դուռը ինչպէս եմ, պէտք է քրքրեմ իմ վշտառիթ կեանքս՝ որուն ամէն մէկ օրուան յիշատակին դարթումը հոգիէս կտոր մը կը փրցնէ, պէտք է բնեմ թէ ինչո՞ւ ձեռք կը բանամ: Մարդիկ բարեքն ալ պայմանի ենթարկած են, չի բաւեր որ մութացիկը ինքնին թըլուսու ըլլայ, մերկ, անօթի ու անապաւէն, պէտք է տակաւին յայտնէ թէ ինչո՞ւ թշուառ է, ինչո՞ւ մերկ է ու անօթի, պէտք է համոզէ և այնպէս ստանայ իր ողորմութեան բաժինը: Մարդոց հոգն է թէ խեղճին վիշտերը

կը կենդանանան, սպիացած վէրքերը
կ'արիւնոտին, թէ մոռացութեան միւ-
թարութիւնը կը կորզեն անկէ՝ իրենց
տուած չեբա մը հացին փոխարէն։
Շատ անգամ՝ ինչ որ տանջանք ու
տուայտանք է մուրացիկին համար՝
մարդոց հրճուանք կ'առնէ, մարդոց
ուրախութիւն ու ծիծաղ կը պատճառէ,
և կամ անոնց հետաքրքրութիւնն ու
անձնասիրութիւնը կը յագեցնէ։ Ու-
րեմն պէտք է պատմէ, պէտք է ձեռքէ
իր վէրքերուն սպին, արիւն ու շարաւ
հանէ անոնցմէ, պէտք է քնացած վիշ-
տերը արթնցնէ և անոնց ցաւին են-
թարկուի, որովհետեւ մարդիկ անանկ
կ'ուզեն, որովհետեւ առանց ատոր՝ հաց
չեն տար իրենք...

Ես ալ այդպէս իմ անդորր ու եր-
ջանիկ օրերս ունեցայ։ Այն ատեն
գիւղի մը մէջ կ'ապրէի, հեռո՛ւ, շատ
հեռո՛ւ, ևս գիտեմ թէ որչափ հեռու,
անկէ ի վեր տարիներ ու տարիներ
քալեցի, և ա՛լ չեմ յիշեր թէ ո՛ւր էր
իմ գիւղս, ո՛ւր մնաց, ո՞ր տեղերէն
անցայ, ո՛ւր կը գտնուիմ։ Ժամու լու-
սաբար էի, Աստուծոյ պաշտամունքին
հուիրուած, գիշեր ցերեկ թաղուած
Ս. Գրքին մէջ՝ զոր կարգալով կար-
գալով գոց ըրած էի ակամայ... օօ՛ֆ,
որչա՛փ ժամանակ անցաւ անկէ ի վեր,
և որչա՛փ տարբեր բաներ լեցուցին
միտքս։ Ես հիմայ բառ մը անգամ չեմ
յիշեր։ Գիւղացիք զիս կը սիրէին,

աստուածավախ ու բարի մարդ էի, իմ
պաշտամունքիս ու Գրքիս հուիրուած,
քիչ անգամ եկեղեցին կը լքէի, ու
կրկին աղօթքը բերանս էր միշտ, ըն-
տանեկան մտերմութեան մէջ, ինչպէս
հա՛ւ ճամբաներուն երկայնքը։

Օր մը՝ քահանայն մեռաւ՝ և գիւ-
ղացիք ուղեցին որ ես ըլլամ անոր
յաջորդ։ Գացի քաղաք, ձեռնադրուե-
ցայ, քառուռնքս անցուցի, և երբ իմ
գիւղս մտայ՝ ուրախ էի ու երջանիկ։
Իմ կեանքիս ամենամեծ փառասիրու-
թիւնն էր որ կ'իրականանար։ Ես Աս-
տուծմէ տարբեր աղաչանք, մարդոցմէ
տաբեր խնդրանք չունէի... Ես գոհ
էի ա՛յնչափ որչափ ամէնէն փաթթամ
մարդիկը չեն եղած իրենց վայելքնե-
րուն ու ճոխութեանց մէջ։ Երբ առա-
ջին անգամ գիւղի եկեղեցին մտայ,
երեսի վրայ ինկայ խորանին առջև, և
այնչա՛փ լեցուած էի հաւատքով ու
երախտադիտութեամբ՝ որ քաբերը հե-
ծեցին իմ ծանրութեանս տակ։ Խորա-
նին ցուրտ աստիճանները տաքցան
իմ համրոյրներուս և արցունքներուս
յորդումէն։ Ես կու լայի, կու լայի ու-
րախութեանէս, երջանիկ ու չմոբած։
Աստուածային բարութիւնը որ այդպէս
իմ իղձերս կը պսակէր, փղձկեցուցած
էր զիս։ արցունքները հեղեղի պէս
կը վազէին աչուրներէս, կը կայլա-
կէին, կարծես անոնք ալ պաշտամուն-
քի ու փառաբանութեան երգ մը կը

մնչէին ինծի հետ : Ա՛յն այդ երջանիկ լացը, պիտի ըլլա՞յ որ աակաւին անգամ մըն ալ աչուրներս ուռին այդ հրճուագին արցունքներով, Աստուած... և որչա՛փ լացի անկէ ի վեր, որչա՛փ արցունք թափեցի անցած ճամբաներու վրայ... բայց այս արցունքները դառն էին, այրող ու սպանիչ... ծաղիկները կը չորնային երբ պատահմամբ իրենց վրայ կ'իյնար անոնցմէ մէկ երկու կաթիլ, իբր թէ այդ արցունքներուն լմուած ըլլային բոլոր այն ցաւերը, բոլոր այն յուսահատութիւններն ու տուայտանքները որոնք իմ սիրտս չորցուցած են, իմ հոգիս սպաննած :

Ես երջանիկ էի և յուսալից, ամէն բան կը ժպտէր ինծի : Կը կարծէի թէ արեւին լոյսը իմ երանութիւնս ոսկեղօծելու համար կը յորդի, թէ թռչունները իմ ցնծութիւնս կ'երգեն, ծաղիկները իմ ուրախութիւնս աւետելու համար կը բացուին, և զեփիւռն ու սիւզերը իմ երջանկութեանս արծազանգները կը տանին լեռնէ լեռ, սարէ սար : Իմ գիւղս դրախտն իսկ էր, աւտուածային ձևերով յարդարուած և Աստուծոյ բարութեամբը լեցուած վայր մը, որ սակայն աւա՛ղ՝ այնքան չուտնաւ իմ դժոխքս պիտի դառնար : Իմ երջանկութիւնս երկար չտեսց : Յորդա՞նս գետը քիչ ատենէն թումբի հանգիսկցաւ, կանգ առաւ, ամիրտիտեցաւ :

Ինք իր վրայ և սկսաւ ընկրկիլ իր ճամբէն շեղիլ : Շարաթ մը կար որ ևս գիւղ դարձած էի, երբ մեր դրացի Աւօն եկաւ խոստովանանք ըլլալու : Ես միամիտ ու սահմանափակ ծանօթութիւններ ունէի նոյն իսկ իմ ասպարէզիս նկատմամբ... քահանայութիւնէն՝ իր վեհութիւնն ու բարձր կոչումը միայն ըմբռնած էի, և ոչինչ գիտէի անոր մանր մուրը հարկերէն, ձեւակերպութիւններէն : Չէի գիտեր նաեւ թէ ի՞նչպէս կը խոստովանեցնեն : Ես զարմացայ՝ երբ Աւօ ըսաւ թէ խոստովանելու, թեթեւեալ ալիք ունի : Ես չարութիւն չէի գիտեր, մեղքի վրայ դադափար չունէի, և երբեք ծանր խօսք չէի ըրած ոչ մէկուն, ոչ ալ հայրոյս, որովհետեւ այդպէս բան չէի գիտեր : Օ՛հ, ինչե՛ր սորվեցայ անկէ ի վեր, ի՛նչ անօրէնութիւններ, ի՛նչ մեղքեր ու ոճիրներ... հոգիս ծածկուած է ամէն կարգի տալիս նութեանց ու չարութեանց արձանագրութիւններով, մարդկային ամէն ստորեութիւն իր դրոշմը թողած է անոր վրայ, երբեմն այնքա՛ն մաքուր և անարատ, այսօր սեցած, մրտած, սորսողած :

— Բայց ի՞նչ ալիք ունիս խոստովանելու, հարցուցի, պի՛շ պի՛շ իրեն նայելով :

— Մեղք ունիմ Տէր Հայր, խիղճս զիս կը տանջէ, ըսաւ խեղճուկ և ընդհատ ձայնով :

— Մեղք, բայց մեղքն ինչ է, ինչո՞ւ խիղճդ քեզ տանջէ...

— Գողութիւնն ըբի, Տէր Հայր, մշակ Սարգսի այծը գողցայ ու կերայ:

— Գողցար... կերար...

Ապշած ու քարացած զինքը կը դիտէի: Ես առաջին անգամն էր որ գողութեան կը ծանօթանայի. ես կը կարծէի որ այդ մեղքը, ինչպէս ուրիշ այնչափ բաներ, գիրքերու մէջ միայն արձանագրուած է. որպէս զի մարդիկ զոչ ըլլան, խուսափին կեանքի մոլորութիւններէն, և երբեք չէի գիտեր թէ կրնան պատահիլ նաև իրականութեան մէջ:

— Բայց այդ ինչպէս գողցար...

— Սարգսի քնացած առնէն էր, գողտուկ մտայ պարտէղը, փրցուցի վզնոցը և առի տարի...

— Ասիր տարի՞ր...

— Տարի ու մորթեցի, անցուցի չամիրուրը, նստայ կերայ...

— Գողցար և կրցար ուտել...

— Օհ, պատուական այծ էր, Տէր Հայր, իւզոտ ու պարարտ:

Կը խօսէր բնական չեչուով մը, անհոգ ու անվախ, իբր թէ առաքինութիւն մը կատարած ըլլար: Ես կը զարմանայի որ երկինքը չէր փչեր իր գլխուն վրայ, որ գետինը չէր ձեղքուիր զինքը ընկուղելու համար, որ հրեշտակներ իրենց սուրը չէին մերկացներ զինքը ապանակու, բղքակու, պատկու համար:

— Դանի որ գողցար ու կերար, ուրեմն ալ ի՞նչ կ'ուզես:

— Տէր Հայր, խիղճս ծանրացած է, արձակում տուր ինծի:

— Բայց ի՞նչպէս արձակեմ, ես չեմ կրնար արձակել...

— Չես կրնար արձակել... ուրեմն ինչո՞ւ նստած ես այստեղ...

Այնքան ապշուած իմ կար իր ձայնին մէջ որ ես պահ մը լռեցի և սկսայ խոկալ: Այդ արձակումը իբր իրաւունք մը կը պահանջէր իզմէ, և ահա ճիշդ այդ իրաւունքն էր որ ես չէի կրնար ըմբռնել... Ինչ, ինչ այծ մը գողնար, աներեւակայելի մեղք գործէր, և գար իզմէ պահանջէր որ անպատճառ սրբեմ այդ մեղքը, իր խիղճը թեթեւցնեմ... Աստուած իմ, ի՞նչպէս կարելի էր գողութեան մեղքը սրբել... Ես կրնայի՞ իր խիղճը թեթեւցնել, և եթէ թեթեւցնէի՝ այդ մեղքը չը՞ պիտի գար իմ խղճիս վրայ ծանրանալ... մեղքը մեղք էր միշտ, և այդքան զիւրազնի ապաշաւ մը չէր կրնար զայն քաշել... պատիժ պէտք էր, չարչարանք ու զրկում պէտք էր... և կամ գոնէ գողցուածին արժէքը պէտք է հատուցանէր խիղճ Սարգսին...

— Գնա՛ զաւակս, աղօթէ, շատ աղօթէ, ուրիշ այծ մը գնէ Սարգսին տուր, և թող Աստուած հեղ ըլլայ...

Թողուցի զինքը այնտեղ, և հեռացայ գայի տխուր ու սրտաբեկ:

Իրիկուան դէմ էր, դէպի դաշ-
տերը երկնցայ անխորհուրդ ընթաց-
քով: Ո՞ւր կ'երթայի, ո՞ւր կը գիմէի,
այդ չէի գիտեր: Աւօի խոստովանու-
թիւնը զիս խռոված էր, ու գիւղին
մթնոլորտը ծանր կը ճնշէր իմ վրաս.
կ'ուզէի հեռանալ, նետուիլ արձանի
մարգերուն մէջ, մաքուր օդ չնչել,
ծծել ու ծծել: Արտերուն մօտ՝ Սար-
գիսը տեսայ. կը քալէր ուժարեկ, վըշ-
տահար, և յուսահատ երևոյթով մը:
Բարեկեց ու անցաւ, միշտ այդպէս
տրտում և ընկճուած: Ես քանի մը
քայլ առի դէպ ի առաջ, բայց յանկարծ
ետիս դարձայ և իրեն ձայնեցի:

— Ի՞նչ կայ, Տէր Հայր, հարցուց
ցաւագին եղանակով:

— Ա՛յժդ կը փնտռէիր...

— Ա՛յո՛, բայց դուն ինչե՞նք գի-
տես...

— Գնա գիւղ, Աւօն գողցեր ու
կերեր էր, եկաւ խոստովանեցաւ...
դնա գտիր զինքը, ուրիշ մը պիտի
գնէ քեզի համար:

— Աստուած լուս արեւդ պահպա-
նէ, օրերդ երկարէ, Տէր Հայր...

Եւ շտապաւ դէպի գիւղ դիմեց:
Ես երկար շրջեցայ դաշտերուն մէջ,
և արեւը ամբողջովին անհետացած էր
երբ գիւղ վերադարձայ: Գիւղացիք
ոտքի վրայ էին, խումբ խումբ հա-
ւաքուած կը վիճէին: Անսովոր պա-
տահար մը տեղի ունեցած էր:

— Ի՞նչ կայ, Գէորգ, հարցուցի մեր
լուսարարին:

— Աւօն ու Սարգիսը կռուեցան,
իրարու գլուխ պատռեցին...

— Ինչո՞ւ...

— Աւօն Սարգսի այծը գողցեր էր,
չէր ուզեր հատուցում ընել...

— Բայց ո՞ւր են, ո՞ւր մտան...

— Տարի՛ն... արիւն կար մէջտեղ:
Աւօ կը պոռար թէ Սարգիս դանակ
քաշեց իր վրայ... Կռակեցին ու տա-
րին... հիմայ քաղքին կէս ճամբան
կտրած պէտք է ըլլան:

— Մե՛ծդ Աստուած, աղաղակեցի
ես ու շիտակ եկեղեցի մտայ:

Նոր ցաւ մըն ալ կը պղտորէր իմ
հանգիստս, նոր վիշտ մըն ալ կը
թունաւորէր իմ երջանկութիւնս, որով-
հետեւ կը զգայի թէ ե՛ս պատճառ ե-
ղած էի այդ չարիքին: Բայց ես բա-
րի՛շ ուղած էի, ես կ'ուզէի թէ Սար-
գիսի կորուստը տեղը բերել, և թէ
Աւօի ծանրացած խիղճը թեթեւցնել...
Ինչո՞ւ այդ արդիւնքը գտր մէջտեղ...
Ի՞նչ կարգ ու սաբձ էր այդ որ բա-
րի՛շ առաջ գալու տեղ չարիք կը
ճնէր, որ խաղաղութեան տեղ թշուա-
մութիւն, ծեծ, կռիւ ու արիւն կը
յայտնուէր: Ես այդ դեռ չեմ հասկցած:

Մինչեւ ամիս մը՝ ամբողջ գիւղը
եկած անցած էր խոստովանատան
դռնէն: Չկար մէկը որ մնալը չուեն-
հար, որ իր խղճէն նեղուած՝ թեթեւ

նալու պէտք չտեսնէր : Եւ որչա՛փ ապականութիւններ, ի՞նչ մեծ ու անասելի անօրէնութիւններ որոնք բոյն դրած են եղեր այդ բոս երեւոյթին խաղաղ և աստուածավախ մարդոց մէջ : Ես զանոնք անմեղ գիտէի, չարութեան անհաղորդ, միայն իրենց գործին ու ցաւին նուիրուած մարդիկ : Բայց ահա իրենցմէ յետինը, նոյնիսկ կիները, նոյնիսկ մատաղ աղջիկները անպատճառ չարիք մը ունէին իրենց հաշուին : Ես կը խենթեցայի այդ ամէն աղտոտութեանց պատմութիւնները լսելով : « Արձակո՛ւմ, արձակո՛ւմ », կը պոռային ինծի. բայց ես չէի արձակեր, ես ինչդիմեքս այդքան զօրաւոր չէի զգար : Իրենց հաշիւը ուղղակի Աստուծոյ հետ էր, Աստուած միայն կրնար զիրենք դատել, իրենց ապաշաւն ու զիղջը ընդունել կամ մերժել : « Աղօթեցէ՛ք, աղօթեցէ՛ք, և թող Աստուած հետեւնալ ըլլայ », կ'ըսէի իրենց :

Բայց կ'երեւայ թէ մարդիկը չէին աղօթեր : Նոյն խոյ՝ նոր մեղքեր կը բարդէին իրենց արդէն խոյ գործածներուն վրայ, և կուգային կը խոստովանէին, միշտ անհոգ ու անպատկառ : Ես կը զարմանայի որ Աստուած ի՞նչպէս իր ուշադրութեան առարկայ չի դարձներ գիւղը, գեհնի կտոր մը՝ ուր մեղքը առատ էր մարախներու պէս, ուր ամէն մարդ իրարու չարի-

քին, իրարու կործանման կ'աշխատէր, ուր ոչ ոք կ'ուրախանար առանց ուրիշի մը տանջուելուն, ոչ ոք կը վայելէր առանց ուրիշի մը զրկուելուն : Ես կը զարմանայի որ ինչո՞ւ Աստուած իր հուրն ու շանթը չէր արձակեր այդ մարդոց վրայ, ինչո՞ւ չէր այրեր այս գիւղը, ինչո՞ւ չէր կործաներ այդ ապականութեանց վայրը, ինչպէս այրած ու քանդած էր Սողոմոն ու Գոմորը : Երբեմն՝ երբ օդը փոթորկոտ կ'ըլլար, կայծակները կը շահէին և երկինքը կ'որոտար, ես կը կարծէի թէ հառած է վերջին ժամը, թէ Աստուած կը սկսի իր պատիժը, թէ երկիրը պիտի աղատի մեր գիւղացւոց մեղքերուն ծանրութեանէն : Բայց որոտումներ կ'անցնէին անփառ ու կ'անհետանային, կայծակները կը շեղէին և կ'իյնային հեռուն՝ անտառին մէջ :

Անգամ մը միայն գիւղին վրայ ինչ կաւ հատ մը, բայց ան ալ եկեղեցիին զանգակատունը խորտակեց : Ես ոչինչ կը հասկնայի ու կ'աղօթէի : Ի՞նչ ցուցանք էր այս որ գիւղին մէջ միայն եկեղեցին ըլլար մաքուր և Աստուած իր շանթը անոր վրայ ձգէր : Մինչդեռ գիւղացիք, հակառակ իրենց մեղքերուն, հակառակ իրենց հեղհեղ բազմապատկուող անօրէնութեանց, կ'ապրէին հանգիստ, կ'ապրէին ուրախ ու երջանիկ, կը խնդային ու կը պարէին : Կը զուարճանային, և երբ իրենց խիղճը ծանրանար, չկարենար

տանիլ իր վրայ կուտակուած բերք ,
կուգային և կեղեցի՝ իմ գոգս, իմ խղճիս
վրայ կը թափէին ու կը մեկնէին թե-
թեկցած :

Ամբողջ գիւղին ապականութիւնը
իմ վրաս բերցած էր. գիւղացւոց հոգը
չէր, բայց ե՛ս կը տանէի այդ կիւնը,
ևս կը աքայի անոր ծանրութեան
տակ : Ես կը չարչարուէի ու կը տան-
ջուէի, կորսնցուցած իմ անդորրու-
թիւնս, իմ ուրախութիւնս, մոռցած
իմ ցաւերս, իմ հոգերս, մոռցած հոյն
խոյ իմ ընտանիքս :

Եւ գիւղը ուրախ էր, կը խայտաբ,
երջանկութեամբ լեցուած, ցեծու-
թեամբ զեղուն :

Գ.

Անցան օրեր, անցան շաբթեան,
և ես այդ դառն ու ցաւազին կեանքը
կը քաշըչէի՝ շարունակ կռուի և ա-
նքստուղութեան մէջ. ես իմ խղճիս,
իմ հաւատքիս դէմ կը կռուէի, չէի
հասկնար թէ այդ ի՛նչ հախախնա-
մութիւն, ի՛նչ արգարութիւն է որ
գիւղացիք, ինձի հետ միեւնոյն կրօն-
քին, միեւնոյն հաւատքի, և միեւնոյն
Աստուծոյ մարդիկը՝ իրր մազաւեր շատ
աւելի հանգիստ ապրին քան ինձի
պէս պարզամիտ, մեղքի ու չարութեան
հետ գործ չունեցող մարդ մը : Արդ-
եօք բարութիւնը ինձի ծո՞ւռ սորվե-
ցուցած էին, արդեօք իմ ըրածս էր
մեղքը, և գիւղացւոց անօրէնութիւն-
նե՞րն էին կեանքի ճշմարիտ և աստ-
ուածահաճոյ հալատակները :

Ես անստոյգ էի այս մասին, ու կը
տանջուէի :

Օր մը, բոլոր լսածներէս, բոլոր
տեսածներէս աւելի սոսկալին գործուե-

ցաւ գիւղին մէջ : Փայտահար Մըկօր
տասերկու տարեկան աղջիկը՝ Սբուս-
եակը՝ այգիի մը ոտքը խնդրուած գը-
տանք : Կորովի ձեռք մը՝ իր մատեն-
քով խեղճ պղտիկին վիզը խաբարոցած
էր վայրագ ու անխիղճ բռնութեամբ
մը : Աւելի անուշիկ կար : Սբուսեակ
նախ պղծուած էր, ու վերջէն խեղ-
դուած : Հագուստները բզլաբուած էին,
դէմքը ճանկոտուած, սրունքները
գրեթէ քաժեռուած իրարմէ, և և-
րակ երակ ներկուած իր քերովքէի
կոյս արեւնով : Խեղճ բան էր զինքը
տեսնել այդպէս չարչարուած ու նա-
հատուած : Իր մարած աչուրներուն
մէջ աղաչանքի ու սարսափի նայուածք
մը տակաւին վառ կը մնար, և սառած
արցունքներու տակէն կարծես մեղի
կ'ըսէր թէ ինչո՞ւ չէին խնայած իր
մատաղ օրերուն, ինչո՞ւ մարած էին
իւր լոյս-արեւը, ինչո՞ւ զինքը գերեզ-
ման կը դրկէին այդքան առոյգ ու
կենսալիր :

Այդ ինչուն մենք գիտէինք : Մենք
չլմորած իրարու երես կը նայէինք,
լոկի կը հարցնէինք թէ ո՞վ, ո՞ր դժոխ-
քի փախտակա՞նք գործած է այս ո-
ձիւրը : Անօրէն գիւղացիք անգամ սոս-
կումի մատնուած էին այդքան ան-
խղճութեան, այդքան հրէշութեան
հանդէպ : Ո՞վ էր ոճրագործը, մա՞րդ
էր արդեօք թէ մարդկութեան գուրս
հրէշ մը, դազան մը, զոր գհնհի

ողիններն իսկ հեռացուցած էին իրենց
մէջէն : Խեղճ էր նաեւ Մըկօն : Կուլար
ու կը վայէր : Իր արցունքները քա-
րերն իսկ կը յուզէին : Աւելի խեղճ էր
աղջկան մայրը, նազլուն . մաղ չէր
ձգած գլխուն վրայ՝ փեթթած էր, լիռ
ձոր ինկած կը թափառէր, մէյ մը
գետնի կանանչին կը զանգատէր, մէյ
մը արեւին, կը հառաչէր այնքան
խոր որ արձագանգը կ'երթար երկին-
քին կը կոչէր, Սասունոյ դուռները
ափ կ'առնէր : Խեւի պէս էին երկուքն
ալ . երբեմն կ'արտասուէին, երբեմն
կը պարէին, երբեմն կը խնդային,
օրեր կ'ըլլար որ լուռ ու մունջ կը
մնային շարունակ և շատ անգամ ալ
կը պոռային ոյժով, գերեզմանին մո-
ռելները արթնցնելու չափ ոյժով : Այս
առաջինը չէր, որ այդպէս դժբաղդու-
թիւն կ'իյնար իրենց վրայ . տարի մը
առաջ, իրենց սողիւնին ալ գրեթէ
նոյն տարիքը աղջիկ մը, Աշխէնը,
միւսնոյն կերպով խնդրուած դատած
էին աւելի հեռուն, անտառին խորը :
Չմեռ էր ատենը, դիակը մնացած էր
օրերով և բորենիները միայն գլուխն
ու ոսկորները լման թողած էին ձիւ-
նին տակ :

Ո՞վէր այս ոճիրներուն հեղինակը :

Որովհետեւ, որքան ալ Աշխէնի
սպանութեան համար թափառիկ մու-
րացիկ մը բռնած էին, կրկին ամէն
մարդ կը զգար թէ մարդը անպարտ

էր, զուր տեղը բանտ նետուած էր :
 Մենք վստահ էինք թէ յայտ-
 նի կապ կար երկու աղջիկներուն
 սարսուռեան մէջ : Աշխէնն ու Ա-
 րուսեակը միեւնոյն հրէշին զոհ գա-
 ցած էին, միեւնոյն կրքին մատաղ
 դարձած էին : Ո՞վ էր ուրեմն այդ
 հրէշը, գիւղէն էր թէ դուրսէն եւ ընտ-
 տարակոյս չունէի այդ մասին : Մեր
 գիւղը օտարական չկար, զուրսէն մարդ
 ալ չէր գար : Շատ շատ չըջիկ
 վաճառորդներ կը հանգրկէին, կը կե-
 նային մէկ երկու ժամ, և իրենց ա-
 ուտուրը ընելով կը հեռանային կ'եր-
 թային : Ես վստահ էի թէ ոճրագործը
 գիւղի մարդ էր, տուն գրացի, որով-
 հետեւ գիւղացիք լաւ մարդիկ չէին,
 որովհետեւ իրենց խիղճն ու պատիւը
 ոտքի տակ առած էին, կ'ապրէին
 մեղքի և անօրէնութեան մէջ, կը գող-
 նային ու կը յափշտակէին, իրարու
 իրաւունքը կը կապտէին : Այլ թէ
 ո՞վ էր բուն ոճրագործը, այդ չէի
 կրնար ըսել : Ոճրագործը մէկ հոգի
 մըն էր, բայց ամէնքն ալ կրնային
 ըլլալ : Ես նոյն իսկ Մըլոյի վրայ
 վստահութիւն չունէի :

7.

Աստու մը՝ մինչդեռ եկեղեցին
 չօքած կ'աղօթէի, Զաքար Տատընեւս
 մտաւ : Գիւղին միակ մարդն էր այս
 գործ ևս կը յարգէի ու կը սիրէի : Ես
 ամբողջ գիւղը կը վառէի, բայց ինք-
 գինքս կրակը կը նետէի Զաքար Տա-
 տը փրկելու համար : Կատարեալ Հայ
 քրիստոնէայ ու առաքինի մարդ էր,
 ժամուն՝ պատարագին հաւատարիմ,
 բարի ու ողորմած : Ես զինքը միշտ
 եկեղեցին կը տեսնէի, առտուն ահա-
 տեղ էր, ինչպէս իրիկունը : Եւ եկե-
 ղեցի կը մտնէր ո՛չ թէ միւս գիւղա-
 ցիներուն պէս իր մեղքերը թափելու,
 այլ աղօթելու, Աստուծոյ բարիքն ու
 օրհնութիւնը խնդրելու համար : Կու
 գար կ'իշխար ծունգի վրայ, ցուրտ քա-
 ընքը կը համբուրէր, կ'երկրպագէր
 ահաբա՛ն երկիւղածութեամբ որ ճա-
 կատը գետնին կը քսուէր : Երբեք
 խոստովանելու չէր գար, և ևս ան-

բնական չէի գտներ իր խուսափումը :
Այդպէս մարդ մը անշուշտ չէր կրնար
մեղք ունենալ : Ես շատ անգամ կը
մտածէի թէ Աստուած իրեն կը բաշխէ
գիւղը, թէ իր բարութեան սիրտն
միայն հուր ու կաթնակ չի տեղացներ
գիւղացւոց վրայ և գանոնք բնաջինջ
չըներ :

Քառասունը գրկած մարդ մըն էր,
կայտառ ու մեծղի, և այնչափ հա-
րուստ որ ծովին աւազը բան մը չէր
իր սակիններուն քով : Գիւղին աղի-
ներուն մեծ մասը իրն էր, իր նա-
խիրները, իր անասունները, թիւ ու
գումար չունէին, գլխու մագը կը
համբուի : Գիւղացիք գինքը կը պաշ-
տէին, որովհետեւ ամբողջ գիւղին
բարերարն էր, շատ կը շահէր և բուռ-
նով կը բաժնէր, գործ կու տար
ամէնուն, կ'օգնէր խեղճերուն, կ'օգ-
նէր բոլոր անոնց՝ որոնք նեղութեան
մէջ կը մնային և կամ հիւանդ կ'իյ-
նային, կը կերակրէր ու կը պատու-
պարէր ո՛վ որ ներկայանար և իր
գլխութեան ապաւինէր : Իր տան դուռը
բաց էր բոլոր դատարկապտտներուն
առջև : Իր տեղանք՝ քսանէ աւելի
մարդիկ կ'ըլլային միշտ, և այդ քսա-
նէն հազիւ հինգը իրենեներէն էին :
Կարեկցութիւնն ու անձնութիւնը
այնքան մեծ էր որ ընդհանրապէս
հիւանդներու սնարին մօտ կը մնար,
իր ձեռքով կը խնամէր, մանաւանդ

ևրը կին մը, աղջիկ մը, պատանի մը
ըլլար հիւանդը :

— Տան մարդիկը իրենց աշխա-
տանքը ունին, կ'ըսէր, թող երթան
դաշտերը, ևս գործ չունիմ, ևս կը
հսկեմ իրենց հիւանդին վրայ :

Եւ երբ գիւղացիք՝ յարգանքի ու
պատկառանքի զգացումէ մը մղուած՝
կ'ուղէին մերժել :

— Վնաս չունի, կը յարէր, Քրիս-
տոս ալ այսպէս ըրաւ, և ոչինչ կոր-
սընցուց իր մեծութենէն :

Չկար գիւղացի մը որ պարտաւոր
չըլլար իրեն : Ամէն կողմ երախտիք
սփռած էր, ամէն կողմ բարիք տա-
րածած էր : Ես կը զմայլէի իր ան-
ըսպառ բարութեան ու ջերմեանդու-
թեան վրայ : Ես կը հաւատայի որ
Զաքար Տատը իզմէ շատ աւելի մօտ է
Աստուծոյ, և շատ անգամ, իրեն կը
գիւմէի, իր բերնով իմ խնդրանքս ու
աղաչանքս կը բարձրացնէի դէպի վեր :

Երբոր ներս մտաւ, կարծեցի թէ
աղօթելու եկած է, և ակնածանքով
ոտքի ելայ՝ իրեն տեղ տալու համար :
Բայց Զաքար Տատ սովորականին պէս
ծունկ չէր քնեց, աղօթելու միտք չու-
նէր :

— Տէր Յուսի'կ, բաւ խորհրդա-
ւոր կերպով մը, խոստովանանք ու-
նիմ :

Զարմացայ, ստալին անգամն էր
առ այդ խօսքը կը լսէի իրմէ :

— Դո՞ւն ալ, Տատ, ըսի ապշած,
քայց քու մե՞ղքդ որն է:

— Խոստովանանք ունիմ, Տէր Յու-
սիկ, խիղճս ծանրացած է, թեթեւալ
կ'ուզեմ:

Մտանք պահարանը: Ես նստայ
քարէ սանդուխին վրայ և բազմոց մը
քաշեցի քովս:

— Տէր Յուսիկ, ըսաւ Զաքար՝ իր
կարգին նստելով, ծա'նր, չա'տ ծանր
մեղք գործեցի:

— Վատա՞կ կ'ընես, Տատ...

Ես չէի ուզեր հաւատար, այն առ-
տիճան անսովոր կ'երևար ինծի իր
մեղապարտութիւնը:

— Մըկօի աղջկան խնդիրը գիտեա
հարկաւ, չէ՞, յարեց չեչտակի աչքե-
րուս մէջ նայելով:

— Ոճբագործը չգտանք, Տատ, և
այդ բնո եղաւ իմ խղճիս վրայ, պո-
տախանայի տխուր շեշտով մը:

Ահռելի ոճիւրը յանկարծ միտքս
խնկած էր իր բոլոր սարսափելի պո-
տազաներով:

— Ես խիղճդ պիտի թեթեւցնեմ,
Տէր Յուսիկ, ևս պիտի յայտնեմ թէ
ո՞վ էր ոճբագործը:

— Գիւղի մարդ է, ուրիշը չի
կրնար ըլլալ...

— Այո՛, գիւղի մարդ... հիմա
զիղջի եկած է... քար նստած է խղ-
ճին վրայ, թեթեւալ, ազատիլ կ'ու-
զէ...

— Բայց ալ ո՞վ է, ո՞ր անօրէնը...

— Անօրէն կ'ըսես, Տէր Յուսիկ:

— Հապա ի՞նչ ըսեմ... ալ ո՞ր
անօրէնն է, ո՞ր հրէշը, ո՞ր դժոխքէն
փախածը...

— Այդ անօրէնը, ալ հրէշը, ալ
դժոխքէն փախածը ե'ս եմ, Տէր Յու-
սիկ...

— Դո՞ւն...

Եւ ես տեղէս վեր ցատկեցի՝ իբր
թէ օձ մը ցցուած ըլլար իմ դէմս:

— Դո՞ւն, կրկնեցի, սարսափած:

— Այո՛, ե'ս, Զաքար Տատը:

Ես չեմ գիտեր թէ ի՞նչ եղայ ալ
վայրկեանին, ի՞նչ զարհուրելի երե-
ւոյթ ունէի: Կը յիշեմ միայն որ լա-
փող, հատցնող կըսէ մը անցաւ իմ
մարմնիս մէջ, և սկսաւ շրջան ընել,
այրել զիս, հատցնել: Բաւական ժա-
մանակ ես ինքզինքս կորսնցուցի, ևս
ոչինչ կը տեսնէի՝ ալ միայն բոցեր,
կարմիր ու կիզիչ բոցեր, որոնք օձի
լեզուներու պէս կը բարձրանային
չորս կողմս, կը շրջապատէին զիս,
կը խոցէին, կը խեղդէին: Երբոր քիչ
չատ հանդարտեցայ, ևս կրկին սկսաւ
մտածել թէ կատակ կ'ընէ:

— Տա'տ, Տա'տ, Աստուծոյ սիրոյն,
զաւկընեբուդ սիրոյն մի՛ չարհարեր
զիս... շիտակը ըսէ... դուն չես Ա-
բուսեակը խեղդողը, դուն չես Մըկօի
աղջիկը պղծողը... դուն չես... ըսէ՛:
Աստուծոյ սիրոյն, լոյս հողորդ սիրոյն...

Ծուռնկի վրայ ինկայ իր առջև ,
լացի , աղաչեցի որ խնայէ ինձի , որ
ինձի ըսէ թէ ինչք , Զաքար Տաար ,
սուրբ ու առաքինի մարդը չէ այդ
անլուր ոճրագործութեան հեղինակը :
Ճակատս ոտուրէնքուն կը քսէի , կը
խնդրէի որ զիս սպաննէ , արիւնս
քամէ , բայց այդ ոճրին հեղինակու-
թիւնը չստանձնէ : Սակայն զուր տե-
ղը աղաչեցի , զուր տեղը լացի ու
պաղատեցայ :

— Բայց դուն խօսք չես հասկնար ,
Տէր Յուսիկ , ըսաւ , ի՞նչ կայ որ այդ-
քան իրար անցեր ես... մեղքը գոր-
ծողը ես եմ , դուն իզմէ աւելի կը
խռովիս... խենթի դործ է ատ... :

— Տա'տ... :

— Տառ մառ մէկդի , Տէր Յու-
սի'կ , խենթութիւն չուղեր... դե'հ ,
աբձակում տուր երթամ գործիս... :

Ես սոսկումով զինքը կը զիտէի :
Այս այն աստուածավախ , առաքինի
ու ողորմած Զաքար Տա'տն էր , այս
այն սուրբ , ջերմեռանդ ու բարի
մա'րդն էր , թէ ուրիշ մը , թերեւս
չար ոգի մը , թերեւս նոյն ինքն սա-
ռանան : Աչուրնեքս կը շփէի , կը նա-
յէի , կը շփէի ու կրկին կը նայէի .
սխալմունք չկար , Զաքար Տա'տն էր :
Գայթակղած էի ու վերաւորուած :

— Զաքա'ր Տառ , ըսի , ես չեմ
հաւատար... :

— Բայց քանի որ կը պնդեմ թէ
ե'ս եմ Արուսեակը պղծողը , ես եմ
զայն խեղդողը :

— Ես արձակում չեմ տար , ես չեմ
ուղեր նոյն խել տաանկ մեղքի մը
զաղանկիցը ըլլալ... ես կը զարմա-
նամ որ ինչպէ'ս այս եկեղեցին չի
փչիւր հիմայ , քար ու քանդ չըլլար ,
մեղ չի ճգմեր... :

— Արձակում չե'ս տար... Տէր
Յուսիկ , ըսէ'...

— Ո'չ , չեմ տար... :

Սպասեցի որ ելլէ երթայ . կ'ուղէի
մինակ մնալ , ես ալ չէի գիտեր թէ
ի՞նչ բնելու համար , բայց չգնաց ,
գրպանէն լեցուն քոսակ մը հանեց , ե-
րաւ ծիծաղելով .

— Հասկցայ , Տէր Յուսիկ , հասկը-
ցայ , լուսանոգի Տէր Զաւէնին աչ-
կերունք ես , մինչեւ փարսն չտեսնես
գործ չես հաներ... ա'ռ , մի' վախ-
նար , քեզ կը կշտացնէ , Տէր Զաւէն
ստիւէ քիչ կ'առնէր... անգամ մը
միայն՝ Աշխէնին համար՝ ասոր չափ
առաւ... գործը գիտէր լուսանոգին... :

— Աշխէնի'ն , հարցուցի անձկու-
թեամբ :

Մըկօի միւս աղջիկը միաքս ինկած
էր , այն որ խեղդուած և բորենիեւ-
րէն ըզրտուած էր անտառին մէջ , և
որուն սպանութեան համար դատար-
կապրտ մը ձերբակալած էին :

— Այո' , Աշխէնին , ի՞նչ կայ որ...

— Բայց Աշխէնն ալ Արուսեակին պէս խեղդուած գտան... բորենինքը բղքած էին և յայտնի չէր... ո՛վ գիտէ, թերեւս ան ալ պղծուած էր...

— Այո՛, պղծուած, ի՞նչ ընենք, Տէր Յուսիկ, Աստուած ասանկ տկաւրութիւններ կուտայ մարդուս...

— Աշխէնն ալ դուն...

— Այո՛ ես:

— Բայց է՞ որ մարդ մը բանտարկեցին... տնմե՛ղ մը...

— Ի՞նչ կ'ըլլայ ատով... Յիսուս ալ ուրիշներու մեղքերուն համար չխաչուեցա՞ւ... Տէր Զաւէնը ըսաւ ասիկա... Աստուած լուսաւորէ հոգին...

Ես ա՛լ չկեցայ: Սոսկումով ու պոռալով գնաւ անտուեցայ պահարանէն, գացի ինկայ խորանին առջեւ և սկսայ լալ, լալ ու ողբալ: Լացի այնչափ որ արցունքներս ծովացան քարերուն վրայ: Ինչ որ յոյս, ինչ որ մխիթաւրութիւն, ինչ որ հաւատք կար իմ մէջս, լուծուեցաւ՝ ջուր կարեցաւ և այդ արցունքներուն հետ ելաւ դուրս, տարածուեցաւ խորանին առջեւ՝ իբր յետին ու գերագոյն զոհարելութիւնը զոր ևս կընայի ընել իմ այնքան ջերմեռանդութեամբ ու հաւատքով պաշտած Աստուծոյ:

Ա՛լ հաւատք չունէի, Աստուծոյ անունը ա՛լ չէր յուզեր սիրտս, չէր խանդաղատեցներ զիս: Ինք պէտք էր

ամենատես և ամենազօր ըլլար. աշխարհի արդարութեան կշիռը պէտք էր իր ձեռքը գտնուէր. բարիին վարձն ու չարին պատիժը ինք պէտք է սահմանէր անվրէպ: Բայց այս ի՞նչ ամենազօրութիւն, ի՞նչ ամենատեսութիւն և արդարութիւն էր որ գիւղացւոց այնքան անօրէնութիւններէն վերջ, տակաւին անպատիժ կը մնային նաև Զաքար Տատի խուժողութ ու հրէշային ոճիրները՝ որոնց նմանը թերեւս աշխարհ երկու անգամ տեսած չէր: Ես եկեղեցի անգամ չէի երթար: Փակուած էի տանս մէջ, ոչ իսկ մեր տնեցւոց կ'երեւայի, կը խոկայի օրն ի բուն, և պահէ պահ, քայլ առ քայլ իմ երանութեանս, իմ խղճի անդորրութեանս, իմ յոյսերուս ու հոգւոյս գերեզմանը կը փորէի անազորոյն հառաւանդամութեամբ:

Գիւղացիք սկսած էին տրտնջալ: Յայտնի էր որ մեղքերնին յորդած էր նորէն և արձակուելու պէտք կը զգային: Արդէն իսկ գանգատներ ուղղուած էին քաղաք՝ եպիսկոպոսին: Երբեմն երբեմն, իմ հրաժարեցումս գուշակող մրմունջներ կը հասնէին ականջիս: Բայց ես հոգ չէի ընել: Ես ուրիշ բան կը մտածէի: Ես կը խորհէի կերպով մը վրէժխնդրը ըլլալ երկու մեծաղ զոհերուն, Մըկօի խեղճ ու անբաղդ աղջիկներուն: Ես նա որոշեցի սպաննել Զաքար Տատը՝

սպաննել՝ արիւնք քամել ու խմել, իր
սիրար ձմիկ շոյնպէս՝ ինչպէս սողուն
մը կը ճզմեն։ Բայց շուտ հասկցայ որ
հակառակ իմ բոլոր հրաժարումնե-
րուս, չպիտի կրնայի այդ գործը գլուխ
հանել։ Ոճիր մը ոճիրով քաւել՝ ծանր
կուգար ինծի։ Այն առիւն՝ մտադրեցի
ամէն բան յայտնել Մըկօին ու գիւ-
ղացւոց, վար առնել այդ ապիրա ին-
դէմքը ծածկող առաքինի և տառա-
ժալախ մարդու դիմակը, ամէնուն
յայտնել այդ մարդակերպ հրէշին հո-
գին սեւեռնող աղաոտութիւնն ու ոճիրը։

Ե.

Կիրակի օր մը, մինչդեռ գիւղացիք
եկեղեցիին հրապարակը հաւաքուած
էին, ևս տեսայ Զաքար Տառը որ դէպի
ժամուն գուռը կը դիմէր։ Արտաքուստ՝
սրբութեան հով մը կը ծորէր իբմէ,
կը յառաջանար վերացած, երկնաբաղձ
խօղմունքնեւր մէջ, իբր թէ հրաշալի
տեսիլի մը յայտնութիւնը գինքը գրա-
ւած ըլլար։

Ես չկրցայ գիտնալ թէ և՞որ և
ինչպէս իր մօտը վաղեցի, իր օճիքը
ձեռք առի և ստիպեցի գինքը որ կի-
նայ, և երեսը դարձնէ միամիտ գեղ-
ջուկնեւրուն՝ որոնք ահամօթեամբ
բարեւի կեցած էին ճամբուն երկայն-
քը, ևս յանկարծ ինքզինքս այդ դիւ-
քին մէջ դտայ, իբն հետ դէմ առ
դէմ։ Անտովոր կերք մը լեցուցած էր
զիս։ Իր հրաշքէն բոբոքած էի,
զբեթէ խելոս։ Աչուրնեւրս դարձած
էին, ոչինչ կը տեսնէի յտակ։

— Ոճրագո՛րծ, ոճրագո՛րծ, գոռացի
երեսն ի վեր, տակաւին կը յանդգնի՞ս

աղօթքներու անրիժ կուսութիւնը պղծել աղտոտ բերնիդ մէջ, ինչպէս պղծեցիր ու խեղդեցիր այդ խեղճ աղջիկները:

Չաքար՝ յանկարծակիի եկած՝

— Տէ՛ր Յուսիկ, ըսաւ պահ մը, սոսկումով լեցուն՝ ընդհանուր ահա՞ որ անգործ աշխատ մը:

Ուրիշ ոչինչ: Կեցած էր դապա՛ս, ու անարեւել, և լռիկ զիս կը զխտէր:

— Ոճրագործ, կըրկնեցի, հըէշ, մարդասպան, ես վար պիտի առնեմ քու անօրէնութիւններդ ծածկող այդ դիմակը, պիտի պատռեմ գայն... Հի՛ բաւեր որչափ խաբեցիր Աստուածն ու մարդիկը, Հի՛ բաւեր որ դուն՝ մեծագոյնը աշխարհի ոճրագործներուն՝ այսպէս յարգուեցար սուրբ ու առաքինի մարդու մը պէս:

Ուժով ցնցեցի զինքը, թուրի իր երեսը, մըրկած ու կատաղած:

Բայց անա գիւղացիք՝ որոնք անուրոշ մըմունջներով ընդունած էին իմ տակաւին մութ ու քողածածկ ամբաստանութիւններս, կամաց կամաց մեղի մօտեցան կռուփնին ցցած, և սպառնալից աղաղակներով զիս շրջապատեցին:

— Ոճրագործ, ոճրագործ, կը պռնայի ես, առանց Չաքար Տատի օձիքը ձգելու:

Մըկօ՛ որ գիւղացւոց գլուխը անցած էր, եկաւ վրաս, բռնեց թեւէս և սկսաւ պրկել:

— Բայց դուն այդ ինչե՞ր կ'ըսես մեր Տատին, գողաց կըքով, Տէր: Է՛ր, խենթեցա՞ր, ի՞նչ եղար...

Անմիտ ոչխար, չէր հասկնար թէ ես իր վրէժը լուծել կ'ուզէի, ես իր զաւակներուն անմեղ արիւնին քաւութիւնը կը հետապնդէի:

— Մըկօ՛, թո՛ղ թեւս, թո՛ղ որ բղքում այս շունը, ըսի իրեն, թո՛ղ՝ որովհետեւ այս հըէշն է, գառնուկի մորթով ծածկուած այս գայլն է քու մատաղ զաւակներուդ արիւնը մտնողը... թո՛ղ, այս անօրէնն է պղծած քու աղջիկներդ, այս զօրիւքի ոգին խեղդած է քու անմեղ, քու անարատ աղջիկներդ...

— Խենթեցեր է, Տէր Յուսիկը խենթեցեր է, կ'ըսէին չորս կողմէն:

Չէին ուզեր այդ անլուր ամբաստանութեան հաւատ ընծայել: Եւ ես կը զգայի թէ ինչո՞ւ չէին ուզեր: Անոնք չէին հաւատար իմ խօսքիս՝ որովհետեւ Չաքար Տատ իրենց բարերարն էր, իրենց դրամ և ուտելիք կու տար, իրենց գործ կը հայթայթէր: Անոր պէտք ունէին, ուրեմն ան՝ սուրբ ու առաքինի պիտի մնար իրենց աչքին. եթէ Աստուած անգամ վար իջնէր և պահ մը իմ խօսքերս կըրկնէր իրենց, կըրկնէ չպիտի ուզէին:

հաւատալ: Թող ուրիշ մը ըլլար Զա-
քար Տատին տեղը, թե բեւս վայրկե-
նապէս սպաննէին, ըզբառէին:

— Յիմաբնե՛ր, ապուհնե՛ր, դա-
ւազարնե՛ր, կը պռռայի իրենց իրեն
ի վեր, ես ստուգութիւնը կ'ըսեմ՝
ձեզի, այս մարդը արժանի է ձեռ
մէջը մնալու... վանէ՛ դա՛ն, Մըկօ՛,
որովհետեւ ոճրագործ է, որովհետեւ
քու աղջիկներուդ կոյս արիւնը պրդ-
ծած է:

Բայց անոնք զիս մտիկ չէին ընել:

— Սուտ է, սուտ է, Տէր Յուսիկը
յիմարացի է, կ'աղաղակէին:

— Սուտ չէ, ինքն իսկ խոստո-
վանեցաւ, հարցուցէք իրեն, հարցու-
ցէ՛ք, այս մարդը ոճրա...:

Զկրցայ աւարտել:

Մըկօ՛ բռնեցքի ուժգին հարուած
մը իջեցուց ճակարիս, և զիս երեսի
վրայ փռեց իր ոտքերուն առջեւ:
Ընդհանուր տիոցի մը նշանը եղաւ
ատիկա: Գիւղացիք վրաս ինկան, կոխ-
կրտեցին մարմինս, թուրին երեսս,
դէմքս ճգմեցին, և թողուցին այն-
տեղ, խոշտանդուած ու արիւնոտ,
կէս-ողջ կէս-մեռել: Ես շատ ետքը
միայն ուշքի եկայ:

Շարաթ մը վերջ, գիւղացւոց բո-
ղոքին վրայ կարգադուրկ եղած էի:
Ես հաճոքով նետեցի քանանայի սքե-
մը, երբեմն գգուիչ ու հաճելի՝ ինչպէս
ղրախոտային ամպի գուլաներ, հիմայ

կիզիչ ու ցաւառիթ, ճիշտ դժոխքի
բոցերուն պէս: Արեմէն մեղացած՝
եւ հանգիստ էի ու խաղաղ: Գիւղաց-
ւոց մեղքերուն և Զաքար Տատի
հրէշային ոճիրներուն բեռը վերցած
էր խղճիս վրայէն: Ես ա՛լ ինքզինքս
պատասխանատու չէի նկատեր այդ
անօրէնութեանց համար: Ես ա՛լ սոս-
կական անհատ մըն էի, միայն իմ
մեղքերուս, իմ քանցանքներուս պա-
տասխանատու: Արեմը՝ ամէն օտար
հոգ ու բեռ առած տարած էր իրեն
հետ: Բայց տարած էր նաեւ իմ եր-
ջանկութիւնս, իմ գոյութեան իրա-
ունքս, իմ հայրենիքս ու անունս: Ես
ա՛լ ոչինչ էի աշխարհի վրայ, այլ
միայն տխուր ու բուռնանը երբեմն
կենդանի բայց ա՛լ խոպտ անչնչա-
ցած, անէացած էակի մը, և կը թա-
փառէի անվերջ ու անկայ:

Ամբօ մը չէր անցած, և կինս ու
երկու զաւկերն էս հողը դրած էի:
Անկէ ի վեր, ես ա՛լ չեմ գիտեր թէ
ինչպէ՛ս կ'ապրիմ, ո՛ւր կ'երթամ, ո՛ւր
կը մնամ: Ես կը թափառիմ, ես այդ
օրէն ի վեր ո՛չ անկողին ունեցած
եմ մարմնիս խոնջէնքը կազդուրելու
համար, ոչ բարձ՝ իմ վշտահար գլուխս
հանգչեցնելու համար, ոչ հոգ՝ ուտե-
լու համար, ոչ ալ կրակ՝ տաքնալու
համար: Ես ողորմութեամբ կ'ապրիմ,
միշտ հալածուած, միշտ խոշտան-
գուած, միշտ արհամարհուած ու նա-

խատուած : Հաղիւ մարդոց կը մօտե-
նամ, և ահա զիս կը վանեն : Ինչո՞ւ
ևս գիտե՞մ, ես ոչ չարութիւն կրնամ
ընել, ոչ վիշտ պատճառել, ոչ նեղու-
թիւն տալ, ոչ ալ խղճի դէմ գործել :
Բայց կրկին զիս չեն պահեր, հաղիւ
ժամ մը երկուք կը մնամ իրենց հետ,
և և արդէն խոկ վայրկեան մը առաջ
զիս դուրս նետելու հնարը կը խոր-
հին, իբր թէ սոսկալի, տաքափոխիկ
ախտ մը ըլլալի : Ես չառ անգամ ու-
գեցի վերջ տալ այս թափառումնե-
րուն, աշխատիլ եւ արդար քրտինքի
արդիւնքով ապրիլ, նոր բոյն կազմել
ու արօրուիլ, կրկին անուն մը, հայ-
բենիք մը, գոյութեան իրաւունք մը
ունենալ, բայց չկրցայ :

Ես յաջորդաբար մտայ մեծերու
քով, պզտիկներու քով, չարերու եւ
բարիների քով, ու միշտ նոյն գէշ
բաղդը զիս դիմաւորեց : Ես որոշ կը
հասկնայի թէ ինչ որ Մարդկութիւն
կը կոչուի՝ ուրիշ բան չէ այլ ախուր
կուտակումը խեղճ՝ հաւատարապէս ար-
գահատելի արարածներու, որոնք եր-
ջանկութեան նոյն տենչանքով կը
մեկնէին տարբեր տարբեր դասակար-
գեւէ, աստիճաններէ ու վիճակներէ,
ճիշտ իրենց ըզճանքին հակառակը
ձեռք բերելու համար : Կը զգայի թէ
դուր տեղն են թշուառ, թէ աւելի
իրենք կը պատրաստեն իրենց զըժ-
բաղդութիւնը, քանի որ փոխանակ

իրենց սեփական երջանկութեան ճամ-
բան հարթելու, իրարու բարօրութեամբ
կը զբաղէին, իրարու ունեցածին կը
նախանձէին, իրենց բովանդակ ձեռ-
ներէցութիւնն ու աշխատութիւնը
իրարու քայլերուն առջեւ թումբեր
բարձրացնելու համար կը վատնէին :

Ես կը տեսնէի մարդիկ որ կը
գողնային, կը խաբէին ու կը հարըս-
տահարէին . բայց ատոր համար աւելի
եւջանիկ չէին : Ու միւս կողմէ՝ անի-
րաւուողը անիրաւողէն աւելի համակ-
րելի չէր թուեր ինծի . որովհետեւ
կը հասկնայի թէ մէկն ու միւսը
միեւնոյն անարգ հոգին կը կրեն, և
թէ դերերը շրջուելուն պէս՝ առա-
ջինները վերջիններէն նուազ կեղե-
քիչ չպիտի դառնային : Այդ էր ան-
շուշտ պատճառը որ երբ չարերուն
դէմ կը ծառանայի, բարիներն ալ ա-
նոնց կը միաբանէին, եւ փոխանակ
ինծի շնորհակալ ըլլալու, անոնց հետ
մէկտեղ զիս կը խոշտանգէին ու կը
վանէին : Ես տիրութեամբ կը հաս-
տատէի թէ չկար իրական Բարու-
թիւն, և թէ ինչ որ ճանչնալ կար-
ծեր էի այդ անունով՝ միայն տկարու-
թիւն էր, ուրիշ ոչինչ : Գերագոյն
բարին յոռեգոյն չարը պիտի դառնար
և թէ իրեն տրուէր այն զօրութիւնը
որ միւսները չար դարձուցած էր :

Ինչ խանդավառութեամբ կը քա-
րողէի այս ամէնը, և ինչ ատելու-

Թեամբ զիս կը հալածէին: Վերջերս՝
չէի խօսեր, բայց չեմ գիտեր ի՞նչ բան
ուրեք իմ յայտնութիւնս որ իրենց
խիղճը կը վրդովուէր խկոյն: Կը նա-
խատուէի ու կը հալածուէի՝ տակաւին
բերանս չբացած: Չկար անկիւն մը
ուր կարենայի կծկալի, չկար դասա-
կարգ մը որ զիջանէր ինծի հետ ձուլ-
ուելու: Ինծի բնակարանս ու պատու-
պարան՝ արձակ դաշտերն ու լեռնե-
րու ծածկները կը մնային, եւ ամէն
մէկ հանգրուանէ վերջ կը սկսէի կրկին
մեծ ձամբաներու կեանքս վերսկսիլ,
միայնակ ու հացաղուբի:

Որչա՛փ թափառեցայ, որչա՛փ քաշ-
կըռտուեցայ ու չարչարուեցայ, որչա՛փ
ժամանակ անօթի ու անսպաւէն մնա-
ցի, արդա՛ր Աստուած: Իմ անկողինս
թաց ու տամուկ խոտն էր, իմ վեր-
ժակս՝ ցուրտ ու ճառուցիկ անջրպետը:
Հողն՝ անգամ որուն վրայ կը կոխէի,
կը վրդովուէր իմ ներկայութեանէս,
կարծես փախչիլ կ'ուզէր օտուրներուս
տակէն: Եւ ես կը թափառէի անվերջ,
մոռցած թէ ո՞վ եմ, ո՞ւրիկէ կուգամ,
առանց գիտնալու թէ ո՞ւր կը գը-
նուիմ, ո՞ւր կը դիմեմ: Ես չեմ հա-
կնար թէ ի՞նչ մեղք, ի՞նչ անլուր
ոճիր գործած եմ այս անագորոյն ու
առժանելի դատապարտութեան հն-
թարկուելու համար: Ես չեմ գիտեր
նաեւ թէ ինչո՞ւ զիս չեն սպաննէր,
ինչո՞ւ կ'ապրիմ, ի՞նչ բարեք կրնամ
բերել այս աշխարհին, երբ այսպէս
թշուառ եմ, երբ այսպէս անմխիթար
եմ, անհաճոյ և անհրապոյր...

2.

Անծանօթը աւարտեց իր պատ-
մութիւնը, սլորուեցաւ վառարանին
առջեւ ու քնացաւ: Այնքա՛ն կուշա-
քուն մը ունէր որ յայտնի էր թէ
երկար ատենէ ի վեր այդքան տաք ու
հանգիստ տեղ չէր պառկած:

Մեր ախրութիւնը հեռո՞հեռէ աւել-
ցած էր, քանի՛ ծանօթացած էինք իր
ցաւազին ու բաղմաշարձար կեանքին
գրուադներուն:

Աստուծո՛ւ մեղի հետ մէկտեղ ար-
թընցաւ, հազիւ թէ կտոր մը բան
գրաւ բերանը, և ուղեց մեկնիլ:

— Ես պէ՛տք է երթամ, ըսաւ, ես
չեմ կրնար աւելի երկար ատեն մնալ,
որովհետեւ եթէ ես չեմ երթամ՝ վստահ
եմ որ դո՛ւք զիս պիտի վանէք ձեր
մէջէն: Ես չեմ գիտեր թէ ի՞նչ է
պատճառը, թէ ի՞նչ բան կայ իմ
վրաս, իմ խօսքերուս մէջ՝ որ այսպէս

նողկանք կ'ազդեմ մարդոց. բայց ապահով եմ որ զիս պիտի արտաքսէք...

Մարդը կարծես մեր սրտէն կը խօսէր: Իսկապէս մենք սկսած էինք նեղութիւն զգալ իր ներկայութենէն: Իր ցաւատանջ ու լլկուած երեւոյթը մեզ կը տանջէր, իր արթնցուցած զգայութիւնները մեր սիրտը կ'աւղընտէին, մեր հոգին կը փշոտէին: Մենք չատ երջանիկ էինք երբ աւկաւին չէր յայտնուած, չէր ծառացած մեր առջեւ և իբր կենդանի յանդիմանութիւն՝ մեզ չէր խարաղանած մեր անտարբերութեան համար:

Առջի իրիկուան գեղեցիկ տրամադրութիւնը ցնդած դացած էր գիշերուան խորհուրդներուն հետ: Մենք իրօք փափաք զգացած էինք բարիքի առաքեալներ դառնալու, թշուառներու համար առաջակելու, անկարներուն օգնելու, ամէն ցաւ արմատելու, ամէն դժբաղդ ու անժառանգ հրքճուեցնելու, սակայն այդ փափաքը ուրիշ բան չէր՝ եթէ ոչ վայրկենական ապաւորութեան տակ առաջ եկած թեթեւ ու թուեցիկ խանդաղատանքի մը արդիւնքը՝ ուրկէ աննշան հետք մը անգամ չէր մնացած: Յանկարծական սէրեր կան՝ որոնք շուտ ատելութեան կը փոխուին՝ երբ իրենց առաքիան մեր գիտնալարչ ողորմելիութիւնը կը զգացնէ մեզի իր խրոխտ ու անմատչելի բարձրութեամբ: Անծանօթը՝ ճիշդ այդ

դիրքը գրաւած էր մեր մէջ: Մենք կ'ատէինք զայն, որովհետեւ չէինք կրնար սիրել: Մեր անձնասիրութիւնն ու հանգիստի՝ վայելման և յղիացման պահանջները ոտքի տակ պէտք էինք առնել՝ իրմէ բղխող դերագոյն դասէն գրաւուելու, իր անգիտակցաբար ցոյց տուած այլասիրութեան, անձնուրութեան ու զոհողութեան արահետը ընդգրկելու համար:

Բայց մենք ոչ մեր անձնասիրութիւնը կրնայինք սոսնակօրէն ընել, ոչ մեր վայելքներէն հրաժարիլ, ոչ ալ մեր հանգիստը խռովել ուրիշներու սիրոյն, և վայրկեան մը առաջ կը փափաքէինք ազատիլ այդ վրդովիչ մարդուն ներկայութենէն: Տօնի ու խրախճանքի մէջ էինք, մենք կ'ուղէինք դուարձանալ, խաղալ, պարել, մենք անհամբեր էինք մեր ընդհատուած երգերը վերսկսելու, մեր պղտորած ցնծութիւնը վերանստատուելու: Մեզի ի՞նչ պէտք աշխարհի թշուառութիւններն ու կարօտութիւնները, յիմար բան չէ՞ր մեր նմաններուն խեղճութիւններով զբաղիլ, մեր նմաններուն համար զոհողութեան ենթարկուիլը, երբ առդին խինդի ու խայտանքի առիթներ կրնայինք ձեռք բերել նուազ ջանքով ու զոհողութեամբ, երբ առդին կարելի էր մըշտապէս հրճուիլ ու երջանկանալ՝ մի՞ միայն մեր աշուրները գոցելով, մեր

աղանջները խփելով, մեր սրտին ձայնը խեղդելով :

— Ես կ'երթամ, յարեց, ես կը մեկնիմ, թո՛ղ Աստուած ձեր հետը ըլլայ, ձեր ուրախութիւնն ու բարեքը աւելցնէ... Երբեմն աղօթեցէք ինձի համար, աղօթեցէք որ ազատիմ այս անվերջ ու չարչարալից թափառումներէն... Ես բաղդը չունեցայ տաքուկ անկողին մը և կակուղ բարձ մը զայնելու, աղօթեցէք որ Աստուած գոնէ ցուրտ ու մթին գիւղամանի մը հանգիստը չզլանայ ինձի... Ես կ'երթամ, ո՛վ գիտէ տակաւին որչա՛փ ատեն պիտի չըջիմ... մարդիկ միշտ պիտի ատեն զիս, պիտի նախատեն, պիտի խոշտանդեն ու վանեն, բայց ես միշտ պիտի չըջիմ, պիտի թափառիմ, առանց գիտնալու թէ ո՛վ եմ, ո՛ւր կ'երթամ, ո՛ւր կը գտնուիմ... այսքան տառապանքէ վերջ՝ գերադոյն հանգիստի իրաւունք մը ունիմ զոր պիտի փնտռեմ հակառակ ամէն բանի... Ես մահը պիտի հետապնդեմ, այդ իմ իրաւունքս է, իմ չարչարանքներուն ու տաժանքներուն պատկումը...

Ու ելաւ գնաց : Գրեթէ հրճուանքով գիտեցինք իր հեռացումը, սրով հետեւ անհամբեր էինք կրկին մեր խորախճանքին մէջ թաղուելու :

Խեղճ տառապեալ որ չէր գիտեր թէ ո՛վ է, ո՛ւր կ'երթայ, որ մահը կը հետապնդէր այդպէս անյոյս ու ան-

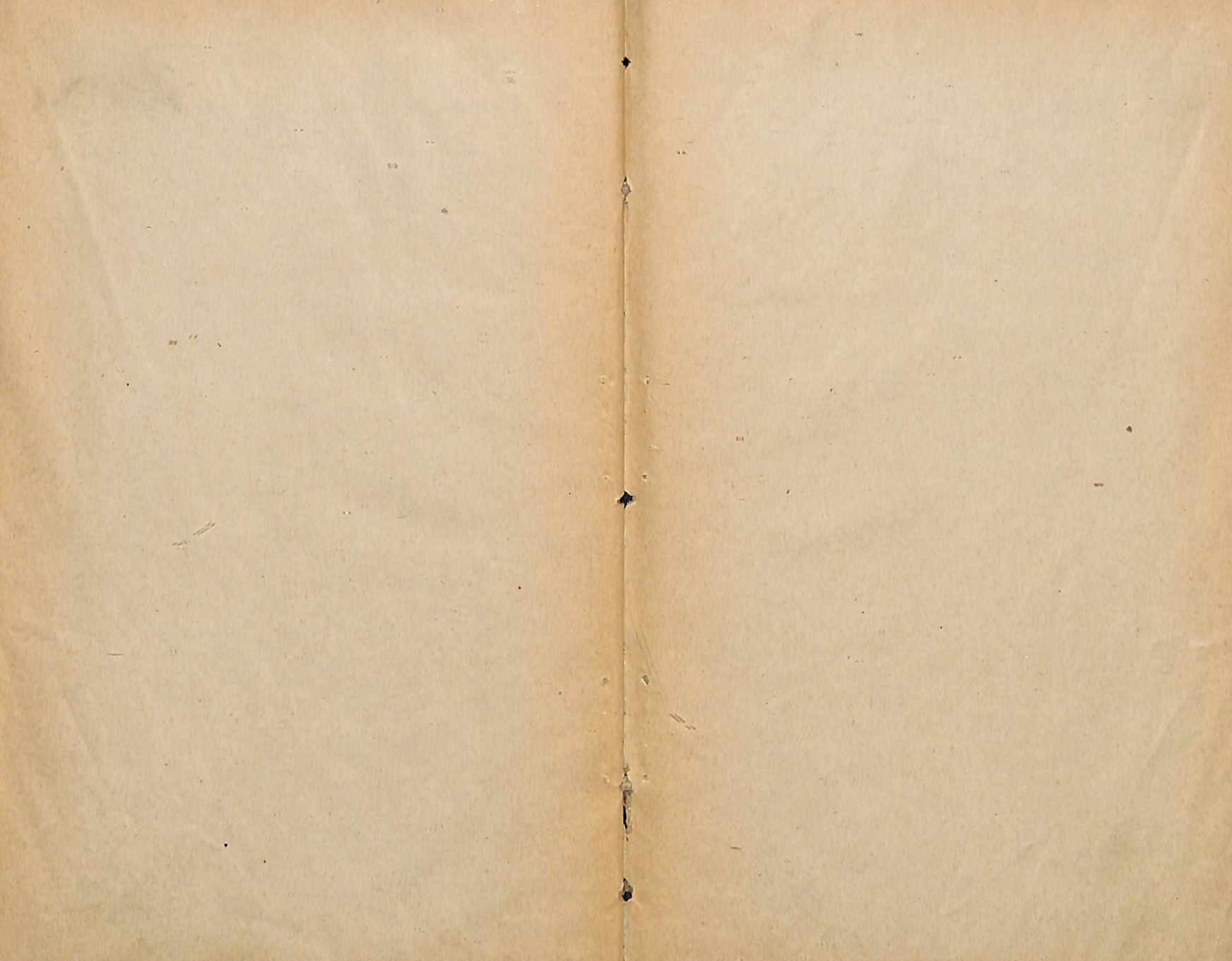
մխիթար թափառումներու մէջ : Բայց արդ նոյն իսկ ձգձարաութիւնն էր, մարդոց ատելի՝ մարդոց անհաճոյ ձգձարաութիւնը, հալածուած ու խոշտանդուած, նախատուած ու արտաքսուած, մեծղի՝ հակառակ իր ողորմելիութեան, անազորոյն՝ հակառակ իր խեղճութեան, հզօր՝ հակառակ իր աղարութեան : Մարդիկ միշտ պիտի խորշէին իրմէ, միշտ պիտի վանէին զինքը, ինչպէս մենք վանած էինք, այդպէս անվերջ պիտի չըջէր, առանց երբեք հասնելու իր կեանքը լեցնող միակ յոյսին : Ինք մահը կը հետապնդէր, անոր սիրոյն պիտի թափառէր ընդմիշտ, թերեւ աւելի խեղճ ու թշուառ պիտի դառնար, բայց երբեք չպիտի մեռնէր, որովհետեւ ձըշմարտութիւնը չի մեռնիր :

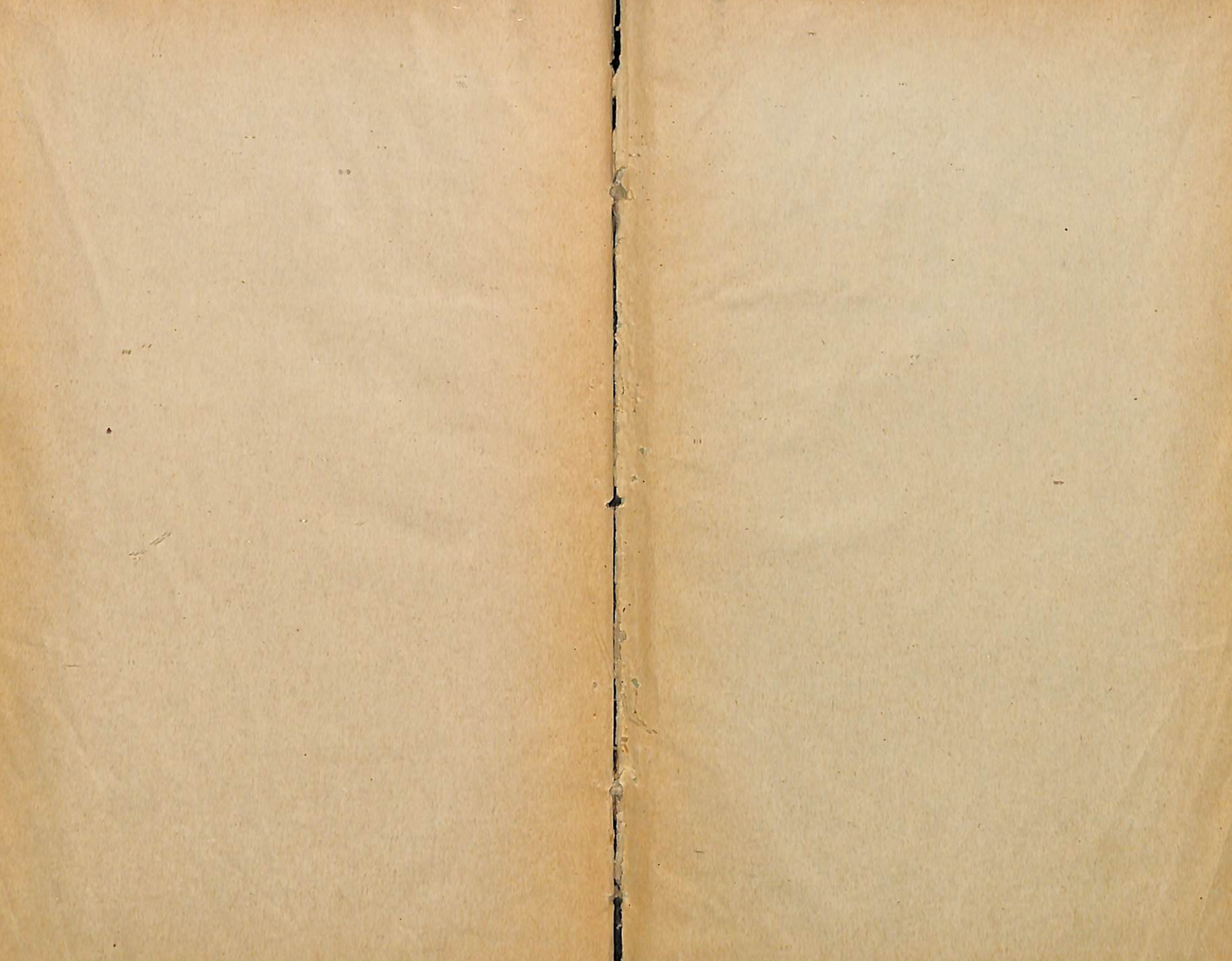
Կը քալէր գլխահալ, տակաւ կ'անհետանար դաշտերու ամայութեան մէջ, կորացած՝ ինչպէս ծիածանը երկինքին վրայ, տխուր՝ ինչպէս սրինգին եղանակը վշտահար երաժշտի մը աղփուն շունչին տակ :

Վ Ե Ր Ջ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0328547

19.919

